

«ÜZLİKSİZ BİLİMLENDİRİW SISTEMASINDA ARALÍQTAN OQÍTÍWDÍN INTEGRACIYASI»

atamasındağı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

TİMURLU MELİKİ BAYSUNGUR MİRZA'NIN KİTAPLIĞI İÇİN HAZIRLANAN NADİR ESERLER¹

Dr. Öğr. Üye. Gulzoda Makhmudjonova Akay,
Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Sanat Tarihi Bölümü,
Batı Sanatı ve Çağdaş Sanatlar Anabilim Dalı,
Karabük/Türkiye. E-Mail:
gulzodamakhmudjonova@karabuk.edu.tr

Öz: Baysungur Mirza, Timurlu melikleri içerisinde sanatçı kişiliğiyle bilinir, hat sanatında yeteneğini ortaya koyar, Bağ-ı Sefid sarayını sanatın ve kültürün gelişmesi için tahsis eder. Meliklik döneminden itibaren Herat sarayında dedesi Timur'un mirası olan bilim ve kültür ortamını yeni başkentte gelişme çabalarına girdiği gözlemlenir. Babası gibi edebi-ilmi eserleri merakıyla bilinen mirzanın, savaş ganimetleri içerisinde saraya zorunlu veya isteğe bağlı getirilen sanatçılara sahip çıktığı bilinmektedir. Saray atölyesinde mirza için onlarca eser istinsah edilir, çeşitli kültürlerden gelen nakkaşlar tarafından resimli nüshaları yapıldığı bilinir. Çalışmamızda, Baysungur Mirza için hazırlanan, hazine kitaplığına hediye edilen ve bizzat kendi isteği doğrultusunda hazırlanan eserler üzerinde kısa değerlendirme yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Baysungur Mirza, Herat, Saray Kitaplığı, Yazma eserler.

GİRİŞ

Timurlu meliklerinden Baysungur Mirza, babasının hükümdarlığı süresince Herat şehrini kendine mesken tutmuştur. Sultan Şâhruh'un oğluna tahsis ettiği Bağ-ı Sefid Sarayı kısa zaman diliminde kültürün ve ilmin geliştiği, değerli eserlerin üretimini yoğunlaştığı bir kitap üretim merkezine dönüşmüştür [22:435].

Baysungur Mirza'nın Herat kitaplığında mührü basılan tek eser *Hadikâtu'l-hakika ve Şeri'atü't Tarika/Fahri Name*'dir. Günümüzde İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya, nr. 1762'de korunmaktadır. Mühür içeriğinde 'Güvenilir, affeden Baysungur b. Şâhruh b. Emîr Timur' cümlesi yer alır [4:20-21]. Mühürdan yola çıkarak Baysungur Mirza'nın sadece babası değil dedesi Timur'e de bağlılığını göstermeye çalışmıştır.

¹ Bildiri Metni 'Resimli Tarih Geleneğinin Önemli Bir Örneği: Hâfiz-I Ebrû, Külliyyat-ı Tarih' başlıklı Doktora tezinden üretilmiştir.

«ÜZLİKSİZ BİLİMLENDİRİW SISTEMASINDA ARALÍQTAN OQÍTÍWDÍN INTEGRACIYASI»

atamasındaqı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

Resim 1: Baysungur Mirza'nın hazine mührü. *Hadikâtu'l-hakîka ve Şeri'atü't Tarika/Fahri Name*. İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, nr. 1762, y.139b.

Günümüzde dünyanın önemli müze ve özel koleksiyonlarına dağılan, Baysungur Mirza kitaplığı için hazırlanan eserle çoğunluk teşkil eder. Mirzaya ait olduğu kaydı bulunan eserler *Baysungurname*, *Baysungur Cöngü*, *Çahâr Makâle*, *Dehnâme*, *Fars Şairleri Antolojisi*, *Gülistan*, *Humâ ve Humâyun*, *Tabaqat-i Nasiri-î*, *Taj al-mâ'athir fi tarih*, *Tarih-i Cihan Güşa*, *Tarih-i İsfahan*, *Tercüme-i Tarih-i Taberî*, *Kelîle ve Dimne*, *Külliyat*, *Mecma'u't-tevârîh-i s-sultâniyye*, *Mecmua*, *Nasayib-i İskender*, *Şehnâme* ve *Zübdetü't-tevârîh-i Bâysungurî*'dir [12:291].

Baysungur Mirza için hazırlanan ilk eser 1411-1412 tarihli Minhac-i-Sirac Muhammed Cûzcâni'nin *Tabaqat-i Nasiri-î*'sidir. Farsça kaleme alınan eser hattat Ahmed b. Mâ'sud al-Rûmî tarafından istinsah edilmiştir. Eserin bitiş kolofon sayfasında hamisine ithaf yazısı yer alır (y.155b). Berlin, Staatsbibliothek. Petermann I.386)'de saklanmaktadır [10:121; 11:368; 20:325].

Baysungurname, mirzanın vefatı sonrasında 1434 yılında hazırlanmıştır. Mirzanın atölyesinde çalışan sanatçıların hamisine verdiği önem ve sevgisini ortaya koyan mahzun metinden oluşmaktadır. Eser Farsça olarak hattat Azhar Tebrizi ve Mevlâna Muhammed tarafından istinsahı tamamlanmıştır. Eser günümüzde Tabriz National Library (No.2967)'de korunmaktadır [11:369; 13: 59].

Diğer bir eser ise *Baysungur Cöngü*'dür. Eser günümüzde T.C. Millî Saraylar Başkanlığı, Topkapı Sarayı Kütüphanesi H.2152'de korunmaktadır. 1424 yılında hazırlanan eserin çeşitli sanatçıların eserlerinde oluşan kolektif bir Albüm'dür [5: 180; 7:86; 15:481].

Mirza kitaplığına hediye edilen eserlerden biri *Fars Şairleri Antolojisi*'dir. 1420 yılına ait eser Berlin, İslam Eserleri Müzesi Sanat Departmanında (J.4628) korunmaktadır. Farsça hazırlanan eserin hattatı Mahmud el-Hüseyni'dir, Şiraz'da istinsahı tamamlanmıştır [10: 123; 11: 336; 18:19; 20: 325].

Mirza için özenle hazırlanan diğer nüsha Sâ'di'nin *Gülistan*'idir. 1426-1427 yıllar arasında Farsça olarak kaleme alınan eser hattat Câfer Tebrizi tarafından istinsah edilmiştir. Mirza atölyesinin gözde nakkaşları tarafından hazırlanmıştır [6: 68; 10: 123-124; 11: 122-124; 15: 479, 481]. Eser Dublin, Chester Beatty Library (Ms.119)'de saklanmaktadır.

Baysungur Mirza kitaplığında ayrı bir yere sahip olan eser Hâcû Kirmânî'nin *Humâ ve Humâyun*'dir. Vienna, Österreichische Nationalbibliothek (N.F.382)

«ÜZLİKSİZ BİLİMLENDİRİW SISTEMASINDA ARALÍQTAN OQÍTÍWDÍN INTEGRACIYASI»

atamasındağı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

korunan eser 1427 yılında Farsça kaleme alınmıştır, hattatı Muammer b. Hüs'am Şemseddin Baysungurı'dır [10: 124; 11: 122; 15: 485; 18: 18; 19: 52].

St. Petersburg, National Library of Russia NS.233'de saklanmakta olan Alaaddin Ata Melik Cüveyni'nin *Tarih-i Cihan Güşa* eseri 1430 yılında Sa'daddin al-Meşhedi tarafından istinsahı tamamlanmıştır. Eserin şemse sayfasında Baysungur Mirza'ya atıf yazı bulunmaktadır [3: 22; 11: 368; 20: 324]. Eserin diğer bir nüshası Londra, Keir Collektions VII.62834'dedir. 1431-1432 yıllar arasına aittir [11: 369; 20: 326].

Şemse sayfasında Baysungur Mirza'nın ismi geçen diğer bir eser ise Hamza b. el-Hasan el-İsfahânî'nin *Tarih-i İsfahan* eseridir. London, British Library Or. 2773'de korunmakta olan eser 1431 yılında Farsça yazılmıştır. Dönemin en önemli hattatı Ca'fer Tebrizî tarafından istinsah edilmiştir [11: 369; 20: 324].

Akimushkin, Lentz ve Lowry ve Özergin'in araştırmalarında Baysungur Mirza için hazırlandığı bilinen diğer önemli bir eser Ebû Ali Muhammed Balâmi'nin kalemine mensup *Tercüme-i Tarih-i Taberî*'dir [3: 15; 11: 368; 15: 486]. 1430 yılında Farsça olarak yazılan eserin hattatı Kutbiddin Hasan Şah al-Kirmanî'dir. Eser Timurlu dönemine ait eserlerin zengin toplamına sahip olan St. Petersburg, National Library of Russia Pers NS.49'de korunmaktadır.

Mirza'nın kitaplığına çokça nüshası bulunan eserlerden biri Bidpai'nin Nizamuddin Abdulma'ali Nasrullah tarafından Farsça tercüme edilen eseri *Kelile ve Dimne*'dir. 1410-1420 yılları arasında tamamlanan eser günümüzde Tehran, Golestan Palace Library 2198'dedir [6: 65; 13: 55-66]. Eserin diğer bir nüshaları T.C. Millî Saraylar Başkanlığı, Topkapı Sarayı Kütüphanesi R.1022 ve H.362'de korunmaktadır. 1429 tarihli nüsha hattat Muhammed b. Husâm Şems el-Dîn Baysungurî tarafından istinsahı tamamlanmıştır. H. 362'numaralı nüsha ise mirza kitaplığı için 1431 yılında hattat Câfer Tebrizî tarafından istinsah edilmiştir ([10: 127-128; 11: 369; 9: 611].

Baysungur Mirza'ya atfedilen Fars klasiklerinin öncülerinden Firdevsi'nin *Şehnâme*'sinin toplam iki nüshası günümüzde Tehran, Golestan Palace Library'de korunmaktadır. İlki 1430 yılında hattat Ca'fer Tebrizî tarafından istinsah edilen, mirzaya ithaf yazısı yer alan eserdir. Eser Tehran, Golestan Palace Library No. 716'de yer alır [3: 22; 8: 158-159; 10: 124; 15: 483-485; 19: 53-54; 23 11]. Eserin diğer bir nüshası 1433 yılında Muhammed b. Mutahhar Nişaburi tarafından istinsah edilmiştir. Tehran, Golestan Palace Library'de 4752'de korunmuş mirzaya ait olduğu düşünülen ikinci eserdir [20: 325].

«ÜZLİKSİZ BİLİMLENDİRİM SİSTEMASINDA ARALIQTAN OQITIVDIN INTEGRACIYASI»

atamasında IV Xalqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

Yukarıda bahsedilen eserlerin sayı olarak daha fazla olduğu düşünülmektedir. Edebi, ilmi ve Fars klaslıklarından oluşan eserler mirzanın ilgisi çekmiş, resimli nüshalarını hazırlanması için atölyeler hazineden destek görmüştür.

SONUÇ

Timurlu melikleri arasında sanatın gelişmesi için adeta yarışa giren Baysungur Mirza, kısa zaman diliminde Herat şehrini sanatın, kültürün ve ilmin gelişmesini destekleyen ana merkeze dönüştürmüştür. Mirzanın kitaplığındaki nadir eserler çoğunluğu günümüze gelmediği düşünülmektedir. Herat 15. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren kitap üretim merkezi olarak Şiraz'dan öne çıkmıştır. Herat merkezli sanat atölyelerinin yükseldiği dönemde ana hamisi olan mirza için yüzlerce eser üretildiği düşünülmektedir. Eserlerin günümüze gelmemesini ana sebeplerinden olarak mirzanın erken vefatı, hazine kitaplığını önce babası, sonra kardeşi Uluğ Bey'in vefatı sonrasında, mirzanın oğlu Sultan Muhammed Hüseyini eline geçmesi, Bediüzzaman Mirza döneminde ise Tebriz'de götürülen eserler içerisinde yer almasıyla sarayında yağmalandığı düşüncemizi güçlendirir.

KAYNAKÇA:

1. Aka, İ. (2000). *Timur ve Devleti*. Türk Tarih Kurumu.
2. Aka, İ. (2005). Mirza Şâhruh Zamanında (1405-1447) Timurlularda İmar Faaliyetleri. In E. S. Yalçın, & Ş. Gedikli (Eds.), *Prof. Dr. İsmail AKA Makaleler* (s. 83-97). Berikan Yayınevi.
3. Akimushkin, O. F. (1997). The Library-Workshop (Kitâbkhana) of Bâysunghur-Mîrzâ in Herat, *Manuscripta Orientalia. International Journal for Oriental Manuscript Research*, 3(1), 14-24.
4. Akkale, S. A. (2011). Mühr-i Baysungur-ı Timûrî ve Kitâbet-hâyi mes'ud b. Mansur b. Ahmed Muttabbib. *Guzarish-i Miras*, 47, 20-23.
5. Binbaş, İ. E. (2016). *Intellectual networks in Timurid Iran: Sharaf al-Diñ 'Ali Yazdi and the Islamicate republic of letters*. Cambridge University Press.
6. Binyon, L., Wilkinson, J. V. S., & Gray, B. (1971). *Persian miniature painting: Including a critical and descriptive catalogue of the miniatures exhibited at Burlington House, January-March, 1931*. Dover Publications.
7. Çağman, F., & Tanındı, Z. (1979). *Topkapı Saray Müzesi İslam Minyatürleri*. Ali Reza Başkan Güzel Sanatlar Matbaası A.Ş.
8. Gray, B. (1979). History of miniature painting: The fourteenth century. In B. Gray (Ed.) *The arts of the book in Central Asia 14th-16th centuries* (s. 93-112). Shambhala.
9. Habibi, A. (1976). *Hunar-i 'ahd-i Timuriyan va mutafarra'at-i an*. Bunyad-i Farhang-i İran.

«ÜZLİKSİZ BİLİMLENDİRİW SISTEMASINDA ARALÍQTAN OQÍTÍWDÍN INTEGRACIYASI»

atamasındağı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

10. Inal, G. (1991). *Türk Minyatür Sanatı (Başlangıcından Osmanlılara Kadar)*. Atatürk Kültür Merkezi.
11. Lentz, T. W., & Lowry, G. D. (1989). *Timur and the Princely Vision: Persian Art and Culture in the Fifteenth Century*. Smithsonian Institution Press
12. Makhmudjonova, G. (2021). *Resimli Tarih Geleneğinin Önemli Bir Örneği: Hâfız-I Ebrû, Külliyyat-ı Tarih* ' Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi. Ankara
13. Nevrûzyân, G. (2013). *Berresi-i Tatbikî-ı Hoş-nevisî-i Nüşa-ı Nigâre-i Kelile-i ve Dimne-i 2198 Mahfûz der Gülistân bâ Şive-i Hoş-nevisî-i Azhar Tebrizi* (s.58-60). Tahran
14. Özcan, N. (2002). *Türk mûsikîsinin abide şahsiyetlerinden Abdulkadir-i Merâgî*. In H. C. Güzel (Ed.) *Türkler Ansiklopedisi* (8 cilt, s. 109). Yeni Türkiye Yayınları.
15. Özergin, M. K. (1976). Temürlü Sanatına Ait Eski Bir Belge: Tebrizli Ca'fer'in Bir Arzı. *Sanat Tarihi Yıllığı*, 6, 471-518.
16. Robinson, B. W. (1958). *A descriptive catalogue of the Persian paintings in the Bodleian Library*. Oxford University Press.
17. Robinson, B. W. (1979). The Turkmen School to 1503. In B. Gray (Ed.) *The arts of the book in Central Asia 14th–16th centuries* (s. 179-215). Shambhala.
18. Robinson, B. W. (1991). *Fifteenth-century Persian painting: Problems and issues*. New York University Press
19. Stchoukine, I. (1954). *Les peintures des manuscrits Tîmûrides*. P. Geuthner.
20. Thackston, W. M. (1989). Arzadasht. In T. W. Lentz, & G. D. Lowry (Eds.) *Timur and the Princely Vision: Persian Art and Culture in the Fifteenth Century* (s. 364-365). Smithsonian Institution Press.
21. Togan, Z. V. (1950a). Baysungur. In *TDV İslam Ansiklopedisi* (2 cilt, s. 428-430). Türkiye Diyanet Vakfı.
22. Togan, Z. V. (1950b). Herat. In *TDV İslam Ansiklopedisi* (5 cilt, s. 435-436). Türkiye Diyanet Vakfı.
23. Togan, Z. V. (1953). Topkapı Sarayı'nda Dört Cönk. *İslâm Tetkikleri Dergisi*, 1, 73-89
24. Uslu, R. (2015). *Meragi'den II. Murad'a Müziğin Maksatları Makasıdüelhan*. Atatürk Kültür Merkezi Akademik Araştırmalar Yayınevi.
25. Uslu, R. (2019). Tha Makasıd Al-Alhan Verions of Meragi of the Books May be Renamed? Meragi between Timurid Shahrukh and Ottoman Murad. *Yegah Musiki Dergisi*, 2(1), 21-40.